

De vlinders van Otto Mar een nieuwe kijk op de go

Vlinders zijn al eeuwen fascinerend voor kunstenaars. Ruim voordat Meneer Prikkebeen in de 19e eeuw in woord en beeld zijn intrede deed, waren er schilders en tekenaars die vlinders een prominente plaats in hun werk gaven.

Tekst: De meeste lezers zullen wel eens afbeeldingen van het werk van de kunstenares en entomologe Anna Maria Sibylla Merian (1647-1717) hebben gezien. Haar boek *Metamorphosis insectorum Surinamensium* (1705) bevat magnifieke ingekleurde prenten naar tekeningen en aquarellen die zij tijdens haar reis naar Suriname in 1699-1701 had vervaardigd. Een tot nu toe minder bekende Nederlandse 17e-eeuwse kunstenaar die talrijke vlinders schilderde en als eerste een eigen gezicht gaf aan de nieuwe wetenschappelijke belangstelling voor insecten, was Otto Marseus van Schrieck. Aan zijn werk heeft het Rijksmuseum Twenthe in Enschede – in samenwerking met het Staatliches Museum Schwerin – nu de tentoonstelling *Otto Marseus van Schrieck en de ontdekking van de ‘Bybel der natuure’* gewijd.

Prachtig zijn zij, die fladderende vlinders, slijmerige padden, wendbare hagedissen en glibberige slangen uit binnen- en buitenland tussen een bont allerlei aan planten. Aan vlinderaars bieden Marseus’ schilderijen (dat ‘van Schrieck’ heeft hijzelf aan zijn naam toegevoegd) een feest van herkenning. Naast lastig te determineren beestjes komen tal van bekende dagen en nachtvlinders voor. Om enkele dagvlinders te noemen: dagpauwoog, atalanta, groot koolwitje, diverse blauwtjes, kleine vos, distelvlinder, koninginnenpage en mijn favoriete vlinder de rouwmantel. Zij vliegen overall in Otto’s schilderijen rond, worden soms bijna gegrepen door een slang, of geconsumeerd door een trefzekere pad. Hun entourage is door Otto Marseus zelf gecreëerd: hij is de uitvinder van het sottobosco, Italiaans voor bosstilven, al valt het met dat ‘stil’ nogal mee. Het gaat om taferelen die zich in een donkere bosachtige omgeving juist boven de grond afspelen, met soms in de verte een opening waardoor nog wat blauwe lucht is te zien.

Snuffelaer

Over deze wonderlijke kunstenaar is weinig bekend. Hij werd omstreeks 1620 in Nijmegen geboren en overleed in 1678 in Amsterdam. Van wie hij les kreeg weten wij niet met zekerheid. Omstreeks 1648 reisde hij naar Italië om in Rome en Florence verder te studeren en te werken. Onder zijn Romeinse collega’s, verenigd in het gezelschap de Bentvueghels, kreeg hij de bijnaam De Snuffelaer, omdat hij volgens hen voort-

durend met zijn neus vlak boven de grond op zoek was naar allerlei beestjes. In Italië verbleef hij graag in kringen van wetenschappers, onder wie leden van de befaamde familie de’ Medici. Omstreeks 1657 was hij weer in Amsterdam.

Otto heeft zijn dieren heel natuurgetrouw willen schilderen. Hij heeft zelfs vlindervleugels in de verf gedrukt om het werkelijkheidsgehalte van zijn voorstelling te verhogen. Bij microscopisch onderzoek is poeder van vlindervleugels teruggevonden. Toen hij na zijn terugkeer uit Italië in de buurt van Diemen ging wonen, hield hij daar levende dieren en bleef hij zijn modellen van dichtbij bestuderen. Het terrein waar hij woonde heette Waterryck, op dertig minuten lopen van Amsterdam. Volgens de overlevering dresseerde hij er slangen om ze in de houdingen te kunnen leggen die hij nodig had voor zijn composities. Het lijkt me logischer dat hij de koudbloedige dieren buiten even in het water hield.

Kunst en wetenschap

De fascinatie voor insecten, amfibieën en reptielen deelde Marseus met wetenschappers in zijn tijd, onder wie de beroemde bioloog Jan Swammerdam (1637-1680) met wie hij bevriend was. Zij waren pioniers. Slangen, padden en vliegen waren traditioneel de laagste dieren op de ladder der natuur. Men wist niet beter dan dat dergelijke dieren, die letterlijk leefden in het slijk der aarde, voortkwamen door ‘spontane generatie’, als resultaat van rottend afval. Slangen hadden sinds de Zondeval sowieso al een slechte reputatie. Dat vlinders allerlei stadia doorleefden werd pas ontdekt in de tijd van Marseus. Men kwam erachter hoe mooi die eigenlijk waren en hoe efficiënt hun korte leven was ingericht. Kennelijk had God op een zeker moment tijdens de Schepping wel degelijk aandacht aan hen besteed. En zo verwierven deze beestjes een heel wat gunstiger reputatie, als bewijzen van de wijsheid en almacht van de Schepper, als toonbeelden van schoonheid. Misschien werd er in de Bijbel weinig aandacht aan ze besteed, maar wie het tweede boek van God – om met Swammerdam te spreken de *Bybel der natuure* – grondig ‘las’, ontdekte dat juist in de vernuftigheid van de allerkleinste en minst begrepen schepselen Gods grootheid zich het helderst openbaart. Niet voor niets kregen deze beestjes, Gods ‘minst geachte schepselen’, bij Otto

Marseus van Schrieck: Twee eeuwen

Otto Marseus van Schrieck, *Bosgrond met paddestoelen en vlinders*, Staatliches Museum Schwerin.

Marseus van Schrieck een hoofdrol in zijn wonderlijke, verhalende, vitale, beeldschone bostaferelen. Misschien hadden zij, zoals in de kunst daarvoor, nog altijd een symbolische betekenis, maar hun schoonheid stond voorop. Dat Marseus soms een loopje nam met de werkelijkheid – er zullen niet veel slangen zijn die vlinders grijpen en de dieren die hij afbeeldt komen in werkelijkheid vaak niet samen voor – doet daaraan niets af.

Reputatie

Met zijn ragfijn geschilderde voorstellingen verwierf de kunstenaar een uitstekende reputatie. Hij had een kleine, maar invloedrijke groep navolgers, waaronder Rachel Ruysch, Elias van den Broeck en de Napolitaanse schilder Paolo Porpora. Zijn werk werd tegen hoge prijzen verkocht en zijn roem drong door tot de Europese elite. Kardinaal Leopoldo de' Medici en groothertog Fernando II de' Medici in Florence, beiden zeer geïnteresseerd in de wetenschap, behoorden tot de belangrijkste collectioneers van zijn kunst.

Om vandaag de dag van zijn vlinders te genieten hoeft men geen kunstverzamelaar te zijn. De schilderijen, nu in Rijksmuseum Twenthe, gaan na 11 maart 2018 – op één na dat in Enschede blijft – terug naar de eigenaars. Daaronder zijn allerlei musea in Nederland. Maar voor wie de uitdaging aan wil gaan om zo veel mogelijk vlinders in de schilderijen van Otto Marseus van Schrieck te determineren, is de tentoonstelling dé gelegenheid!

Cadeautje voor donateurs

Donateurs van De Vlinderstichting krijgen op vertoon van het nieuwste nummer van 'Vlinders' bij de ingang van Rijksmuseum Twenthe gratis een exemplaar van het kleurrijke magazine 'Schepselen'. De tentoonstelling is te zien tot 11 maart 2018. Meer informatie over toegangsprijzen en openingstijden van het Rijksmuseum Twenthe vindt u op www.rijksmuseumtwenthe.nl.

Afbeelding blz. 16-17: Otto Marseus van Schrieck, *Landschap met insecten, cycloam en distel*, Museum Boijmans Van Beuningen.